

RAPPORT

Pilegrimsleden Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet

Riksantikvaren er direktorat
for kulturminneforvaltning
og er faglig rådgiver for
Miljøverndepartementet i
utviklingen av den statlige
kulturminnepolitikken.

Riksantikvaren har også
ansvar for at den statlige
kulturminnepolitikken
blir gjennomført og har i
denne sammenheng et
overordnet faglig ansvar
for fylkeskommunenes og
Sametingets arbeid med
kulturminner, kulturmiljøer og
landskap.

Besøksadresse:

Dronningensgate 13, 0152 Oslo

Postadresse:

Postboks 8196 Dep. N-0034 Oslo

Telefon: (+47) 22 94 04 00

Telefaks: (+47) 22 94 04 04

www.ra.no/postmottak@ra.no

Denne sluttrapporten er en av tolv sluttrapporter fra pilotprosjektene i Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Rapportene beskriver prosjektenes egne erfaringer og synspunkter. Riksantikvaren som programansvarlig, overleverer sin rapport til Miljøverndepartementet. I tillegg rapporterer forskningsinstitusjonene Nordlandsforskning og Telemarksforskning som har evaluert arbeidet i programmet.

Alle prosjektrapportene med vedlegg kan lastes ned på nettstedet ra.no eller verdiskaping.info

På nettstedet vil Riksantikvaren legge ut nyttig informasjon om hvordan kulturminner kan brukes som ressurser i samfunnsutviklingen. Aktuelle dokumenter, artikler, filmer fra alle prosjektene og lenker til videre lesing vil ligge på denne nettsiden.

Pilegrimsleden

Omslagsfoto: *"Opp Fonnåsfjellet, Rendalen"*, Aslaug Sikveland Haugen

Prosjekteier: Nord-Trøndelag fylkeskommunene, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Oppland fylkeskommune, Hedmark fylkeskommune, Akershus fylkeskommune, Nidaros Bispedømmeråd

Nettside: www.pilegrim.info

Riksantikvaren 2011
www.ra.no

Parajett er et
Svanemerket
trykkeri
Lisens 341.630

INNLEDNING

Styringsgruppens oppfatning er at etableringen av og virksomheten i Pilotprosjekt Pilegrimsleden har medført og utløst mange selvstendige initiativ fra ulike aktører i perioden 2007-2010. Dette har ført til en omfattende og mangesidig utvikling på sektoren.

En statusrapport fra de godkjente pilegrimsleder ultimo 2010 må derfor ivareta to elementer:

- En *etatsrapport* fra Pilotprosjekt Pilegrimsleden spesielt med oversikt over prosjektets egen virksomhet.
- En *sektorrapport* fra pilegrimsfeltet generelt som inkluderer også hva andre aktører har iverksatt og oppnådd.

Tidsbilde 2006:

- Pilegrimsutvalget i Nidaros bispedømme har vært aktør siden åpningen av pilegrimsleden i 1997.
- 2 pilegrimsprester er i virksomhet (Hamar og Trondheim)
- Pilegrimsstue etablert ved mottaket i Nidaros domkirke
- Oppland fylkeskommune har på selvstendig initiativ gjennomført en kartlegging av situasjonen i fylket
- Samarbeidsforum for pilegrimsleden er etablert mellom Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, Oppland fylkeskommune (som representant for fylkeskommunene) og Rendalen kommune (som representant for kommunene), Pilegrimsutvalget i Nidaros bispedømme (kirkens representant) og NHO-reiseliv.
- Verdiskapningsprogrammet lanseres med pilegrimsleden som ett av satsningsområdene.
- Forfalt infrastruktur

Tidsbilde 2010:

- Pilotprosjekt Pilegrimsleden overtok for Pilegrimsutvalg og Samarbeidsforum fra 2007 – som begge da ble nedlagt – og disponerer 2 årsverk
- Prosjektet karakteriseres faglig av en bred tilnærming og organisatorisk av et bredt eierskap
- Nettstedet www.pilegrim.info fungerer som vandringsplanlegger på 4 språk. Nettstedet har kart med inntegning av leden, overnattingssteder og kulturminner, stoff om pilegrims tradisjoner og Olaosarven, nyheter om pilegrimsvirksomheten nasjonalt og internasjonalt
- Fylkeskommunene bruker 3 årsverk på sektoren og vil følge opp etter 2010 da Pilotprosjekt Pilegrimsleden avsluttes
- Nidaros Pilegrimsgård er etablert ved pilegrimsmottaket i Nidaros Pilegrimsgård med offentlig tilskudd fra stat, fylke og kommune. Stedet tilbyr overnatting, er et samlingspunkt for frivillige og driver retreat- og kursvirksomhet. Pilegrimspresten i Nidaros er knyttet til pilegrimsgården
- 5 regionale pilegrimssentra er etablert langs leden (Oslo, Granavolden, Hamar, Hundorp og Dovrefjell) og disponerer hver ett årsverk. Pilegrimspresten i Hamar er knyttet til bispedømmekontoret.
- Frivillige aktører har etablert lokale pilegrimsforeninger. Pilegrimsfelleskapet St. Olav i Trondheim ivaretar et lokalt engasjement ved pilegrims målet og tar sikte på å etablere seg som en nasjonal forening.
- Det kan konstateres økt bruk av leden, vekst i næringsutvikling, utvidet samarbeid mellom ulike aktører på feltet og et stort lokalt engasjement
- Økt markedsføring og synlighet i media
- Gjenreist infrastruktur og nettverk i 47 kommuner
- Pilegrimsleden er godt synlig på internet (nettsted, facebook)
- Vandringsplanleggeren på nett presenterer 230 ulike overnattingssteder langs pilegrimsleden

- Vandringsplanleggeren på nett formidler info om 276 ulike kulturminner langs pilegrimsleden
- Felles retningslinjer foreligger ved at merke- og skjøtselshåndbok for pilegrimsleden er utarbeidet
- Pilegrimsleden – Olavsvegene til Trondheim - har oppnådd status som Europeisk kulturvei
- Pilegrimsleden er et statlig satsingsområde og en interdepartemental handlingsplan med fem involverte departementer er under utarbeidelse
- RA vil etablere et nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim fra 2011.
- Samarbeidsforum med de regionale pilegrimssentrene er etablert
- Initiativ til og prosjektledelse av Nordisk kulturveisamarbeid støttet av Nordisk kulturfond (Oppland v/Olger Rønningen)

Visjon 2006 og måloppnåelse 2010:

Pilegrimsutvalget i Nidaros bispedømme formulerte i 2006 sin utfordring til Pilotprosjekt Pilegrimsleden. I 2010 kan måloppnåelse konstateres i et langt større omfang enn det Pilegrimsutvalget kunne forestille seg i 2006:

Visjon 2006
1 Tilgjengelig informasjon
2 Merket og ryddet pilegrimsled
3 Gode vandringsmuligheter
4 Tilrettelagt mottak

Måloppnåelse 2010
1 www.pilegrim.info
2 Mer enn 2000 km merket og ryddet
3 Kart, overnattingssteder og 5 regionale pilegrimssentra
4 Nidaros Pilegrimsgård

I tillegg kommer alle elementer som er nevnt under tidsbilde 2010 ovenfor – og den kulturelle, miljømessige, sosiale og økonomiske verdiskapning i kjølvannet av prosjektet.

Styringsgruppen viser til sin slutt-rapport som er et hovedvedlegg til denne rapporten til Riksantikvaren.

PILEGRIMSLEDEN
- VEIEN HJEM

SAMMENDRAG

Arbeidet i Pilotprosjekt Pilegrimsleden har foregått i det utfordrende og inspirerende spenningsfeltet mellom de konkrete realitetene knyttet til økonomisk verdiskaping og en "kundegruppe" som har hatt motiver for å legge ut på vandring langs Olavsvegene som omfatter både den kulturhistoriske interessen, naturopplevelsen, den fysiske utfordringen, bærekrafts-aspektet eller den åndelige søken. For de fleste har det vel vært snakk om en kombinasjon av flere av disse beveggrunnene, og at nettopp dette mangfoldet av "inngangsporter" og muligheter for rike opplevelser danner basis for den voksende interessen for denne formen for fritidsliv både i Norge og i resten av Europa.

Mange uavhengige signaler har nådd oss om at de siste 25 års utvikling av pilegrimsvandring mot ulike hellige steder, og da særlig til Santiago de Compostela, har ført til "trengsel" av ulik art og at mange dermed ser seg om etter nye og "eksotiske" mål, med "bedre plass", som Olav den helliges grav og Nidarosdomen i Trondheim. Den utenlandske oppmerksomheten omkring våre veier har økt betraktelig, særlig i 2010. Noe som igjen har ført til at forventningene for vandresesongen 2011 er store.

Det oppleves dermed som meget positivt at våre mange innspill gjennom den siste del av prosjektperioden har bidratt til at det i forslaget til Statsbudsjett for 2011 er lagt klare føringer for at det nasjonale arbeidet med pilegrimssatsingen skal fortsette uavbrutt også etter at Pilotprosjekt Pilegrimsleden avsluttes ved årsskiftet 2010/2011. Det nasjonale initiativet er basert på følgende satsingsmål: kulturminnemålet, kulturmålet, kirkemålet, næringsmålet, reiselivsmålet, folkehelsemålet og miljømålet.

PILOTPROSJEKTET

Bakgrunn

Vår tids pilegrimsled til middelalderens betydeligste hellige mål i Norden, Nidarosdomen med Olav den helliges grav, ble ferdigstilt til Trondheim by's 1000-års jubiléum i 1997. Den gjenåpnete Pilegrimsleden besto i første omgang av strekningen Oslo - Trondheim, over Hadeland, Toten og opp Gudbrandsdalen over Dovre. I tillegg var strekningene fra svenskegrensa i Verdal, via Stiklestad til Trondheim (St. Olavsleden), og Hamar - Øyer istandsatt samtidig.

I årene som fulgte ble ytterligere strekninger, sammenhengende mot målet Nidaros, godkjent og føyd til: Romboleden (fra svenskegrensa i Tydal), Østerdalsleden (fra svenskegrensa i Trysil), Oslo - Hamar (nå benevnt Romeriksleden) og Nordveggen (fra Grong til Stiklestad).

Etter årtusensskiftet opplevde man en øking i interessen for og bruken av Pilegrimsleden, samtidig som ansvaret for og oppfølgingen av merking og skjøtsel stedvis smuldret bort. En prosjektrapport fra Oppland i 2004 ga bl.a. visshet om at noe måtte gjøres for å sikre kvaliteten på dette unike "tilbudet".

Søknaden om opptak i Verdi-

skapingsprogrammet på kulturminneområdet ble i 2006 utarbeidet i Nord-Trøndelag fylkeskommune, i samarbeid med Oppland og Sør-Trøndelag, og med Nidaros Bispedømme som medeier. Ved prosjektslutt omfatter "Pilegrimsleden - Olavsvegene til Trondheim" mer enn 2000km vandreveg gjennom 47 kommuner.

Beskrivelse av kulturminnene, kulturmiljøene og landskapet som er utgangspunktet for prosjektet

Pilegrimsleden er i første rekke et kulturminne i seg selv, både materielt og immaterielt. Vegfar fra flere epoker kan oppleves langs de ulike strekningene. Dagens vandrere beveger seg i de samme store landskapsrommene som middelalderens pilegrimer. Flere steder kan tidligere tiders bygningsmiljøer og andre kulturminner oppleves.

Samtidig lever den store fortellingen med basis i Olav Haraldsson og hans liv, virke og død, med både historiske hendelser, konsekvenser av disse, myter og sagn fra hans liv, og ikke minst fra tiden etter hans fall på Stiklestad, med helgenstatusen og valfarten til hans grav i Nidaros i 500 år.

Ny merkestolpe og glade barn langs leia

Begge foto: Tove E. Nypan

Pilegrimsleden tar seg fram gjennom svært varierte landskapstyper, urbane strøk, skogsstrekninger, jordbrukslandskap både på flatland, i daler og fjellbygder og over åpne fjellstrekninger. I Trøndelag utgjør også fjordlandskapet en viktig ingrediens i den samlede opplevelsen.

Mål og målgrupper

Prosjektsøknaden fra høsten 2006 inneholdt følgende målsetting, som var presisert slik i den første Handlingsplanen (2007):

Prosjektets overordnede målsettinger er:

- 1 Vesentlig økt interesse og bruk av pilegrimsleden
- 2 Pilegrimsleden skal ha en høy kvalitet på trasé, merking, skjøtsel, kulturminner og øket overnattingstilbud
- 3 Øke næringsutviklingen i forbindelse med leden
- 4 Øke kunnskapen og interesse om pilegrimsledene nasjonalt og internasjonalt
- 5 Videreformidle kompetanse og erfaring fra prosjektet til driften av leden etter prosjektperioden og til andre prosjekter

Denne inndelingen har siden utgjort hoveddisposisjonen for den periodiske planleggingen og rapporteringen i prosjektet.

Organisering og finansiering

Organisering

Organisasjonsplan fra 19.12.06 (kfr. vedlegg) viser at prosjektet er ledet av et styre (styringsgruppe) sammensatt av representanter for eierne og samarbeidspartnere. Etter møtet 09.01.07 konstituerte styret seg slik:

Knud Andresen, leder

Den norske kirke (Nidaros Bispedømme)

Borghild Lundeby, nestleder

Nord-Trøndelag fylkeskommune (Stiklestad NK)

Finn Damstuen, medlem

Sør-Trøndelag fylkeskommune

Dagfinn Claudius, medlem

Oppland fylkeskommune

Reidar Dahl, medlem

Direktoratet for naturforvaltning

NHO Reiseliv utnevnte seinere Ole Smidesang som sin representant. Han gikk våren 2008 over i annen jobb og ble erstattet av Stig Grytting.

Prosjektet er siden utvidet med Hedmark fylkeskommune fra 2009 og med Randi Langøigjelten som medlem i styret. Fra 2010 er også Akershus fylkeskommune medlem i prosjektet og B. Kjartan Fønsteli er deres representant i styringsgruppen.

Hvert av eierfylkene har engasjert en medarbeider i 50% stilling, som sammen med prosjektleder og nettansvarlig har utgjort prosjektgruppen. Prosjektleder har ledet arbeidet i gruppen, som har rapportert til styret. I perioden 2007 - 2009 var også en prosjektmedarbeider i Nidaros Domkirkes menighet, Siv Smedseng, tilknyttet prosjektgruppen, med hovedoppgave pilegrismottaket i Trondheim og organisering av fellesvandring i regi av pilegrimspresten i Nidaros. Hun flyttet i 2010 til Nidaros Pilegrimsgård, samtidig som stillingen som pilegrimsprest i Nidaros og dennes oppgaver organisatorisk ble plassert samme sted.

Prosjektgruppen er ved prosjektslutt sammensatt slik:

Knud Lillealtern, prosjektleder

Nidaros Bispedømmeråd (2007 - 2010)

Eiler Prytz, nettansvarlig

Nidaros Bispedømmeråd (2007, eng. 2008 - 2010)

Tove Nypan, prosjektmedarbeider

Nord- og Sør-Trøndelag fylkeskommuner (2007 -)

Olger Rønningen, prosjektmedarbeider

Oppland fylkeskommune (2007 -)

Jørn Øversveen, prosjektmedarbeider

Hedmark fylkeskommune (2009 -)

Ola Rønne, prosjektmedarbeider

Akershus fylkeskommune (2010 -)

Finansiering

Samlet bruttofinansiering for fireårsperioden 2007 - 2010:

(det vises til de årlige planer, budsjett og rapporter)

Fylkeskommunene kr. 5 025 000

Riksantikvaren (VSP) kr. 5 460 000

Den norske kirke kr. 800 000

Sum kr. 11 285 000

	2007	2008	2009	2010	SUM
VSP Riksantikvaren	1 080 000	1 130 000	1 550 000	1 700 000	5 460 000
Nord-Trøndelag	335 000	335 000	335 000	335 000	1 340 000
Sør-Trøndelag	335 000	335 000	335 000	335 000	1 340 000
Oppland	335 000	335 000	335 000	335 000	1 340 000
Hedmark			335 000	335 000	670 000
Akershus				335 000	335 000
Nidaros Bispedømme	200 000	200 000	200 000	200 000	800 000
Samlet budsjett	2 285 000	2 335 000	3 090 000	3 575 000	11 285 000

PROSJEKTPROESSEN

Arbeidsmetodikk og prosesser

Styringsgruppen har hatt møter med 2-3 mndr's mellomrom, 2007 (5), 2008 (5), 2009 (9) og 2010(6). Prosjektleder, nettansvarlig og prosjektmedarbeiderne har deltatt på møtene. Prosjektgruppen har stort sett samordnet sine møter i tid og sted med styremøtene. Det har imidlertid i tillegg vært avholdt separate arbeidsmøter ved behov. Et siktemål fra første stund har vært å bevisstgjøre både kirka, fylkeskommuner og kommuner om den sentrale satsinga gjennom Pilotprosjektet og å etablere egnete samarbeidsformer.

Nettverk og aktørsamarbeid:

Offentlige myndigheter, næringsliv, kompetansemiljøer, eiere av kulturminner, frivillige, befolkningen

En hovedbestanddel av prosjektarbeidet har dermed vært å etablere et finmasket nettverk langs leden, bestående av både politisk og administrativt nivå innenfor stat, region og kommune, og av private næringsaktører, frivillige, lag, foreninger og pilegrimsentusiaster. Vi la de første månedene stor vekt på å få forankret prosjektet og hovedmålsettingene til dette nettverket. Gjennomføring av de ulike tiltak langs Pilegrimsleden har vært, og vil også i framtida for en stor grad være avhengig av en finstemt balanse i samarbeidet mellom det offentlige og det frivillige. Dette er det viktigste bidraget for å sikre utbytte i den kulturelle, sosiale og miljømessige delen av den samlede verdiskapingen. Det ble i perioden august 2007 - mars 2009 bl.a. avholdt regionale møter med alle de da berørte 45 kommunene og 3 "fotfolksamlinger", der i alt 350 - 400 personer deltok.

Fellesvandring langs Rombleden Foto: Stein Thue

Gjennom direkte kontakt med og oppfølging av kommunene når det gjelder tilskott til merking, skjøtsel og infotiltak er kontakten med store deler av dette nettverket holdt ved like og enda flere personer er involvert underveis. Vårt inntrykk er at dette har bidratt til en generell høyning av den lokale bevisstheten omkring Pilegrimsleden, både politisk/ administrativt i kommunene og blant folk flest, og lagt et godt grunnlag for ytterligere kvalitetsheving og vedlikehold av strekningene i den enkelte kommune.

Som følge av "Uddu-rapporten" (KD vinter 2009) er det, bl.a. i Hedmark, også holdt møter med kommuner utenfor de godkjente pilegrimsledene. Vi har også vært i prosess med ulike aktører innenfor virkemiddelapparatet, som bl.a. Innovasjon Norge og Kulturminnefondet. Her har utfordringene vært å kommunisere særegenhetene som preger aktører og tiltak langs Pilegrimsleden og som i mange tilfeller faller utenfor "malen" disse instansene forvalter sine tilskudd etter. Behovet for en tilpassing av tilskuddskriteriene slik at de blir reelle, for små enkeltaktører innenfor det store og samlede konseptet "Pilegrimsleden", og for utvikling av kulturminneobjekter der praktisk bruk og forsvarlig vern kan gå hånd i hånd.

Andre virkemidler, tilskuddsordninger, mv.

Pilotprosjektet

Det har til sammen (2007 – 2010) vært avsatt kr. 2 235 000 til merking-, skjøtels- og info-tiltak. Her har kommunene kunnet søke om støtte. (Tabell med nøkkeltall lenger bak. Mer detaljert oversikt i eget vedlegg.)

I det samme tidsrommet er kr. 834 000 disponert til støtte til nye, og oppgradering av eksisterende, overnattingssteder. (Tabell med nøkkeltall lenger bak. Mer detaljert oversikt i eget vedlegg.)

Kulturminnefondet

Tiltak langs Pilegrimsleden, i det alt vesentlige verneverdige bygninger til bruk som overnattingssteder, har kunnet søke om særskilte midler fra Kulturminnefondets pott fra Verdiskapingsprogrammet. I alt 22 tiltak har fått støtte fra fondet med en samlet sum på kr. 3 888 500. (Se tabell nedenfor.)

PILEGRIMSLEDEN. VSP - KULTURMINNEFONDET 2007 - 2010

Tiltak	Fylke	Kommune	Tilskott
Risebro	AK	Ullensaker	143 000
Mandfoss	HE	Trysil	150 000
Munkelby søndre Stabbur	NT	Larvanger	80 000
Kropegården, Snåne	NT	Snåne	36 000
Fokstuga, stille rom	OP	Dovre	70 000
Engelhus Søre - Nyttags 1	OP	Dovre	340 000
Grøstenefjes, Søndre Grøstaker	OP	Gran	379 000
Prebenkesetlet Sjø	OP	Gran	87 500
Buchholtdyngingen 1	OP	Gran	530 000
Buchholtdyngingen 2	OP	Gran	345 000
Ringerbu prestegårdshage	OP	Ringerbu	300 000
Klokkergården	OP	Ringerbu	150 000
Sandbunnen - slaga	OP	Tjølling	251 000
Steinmøner Gårdsleirggen	OP	Sør-Fron	210 000
Sjogard Gryting - St. legg og skiving	OP	Sør-Fron	63 000
Sjogard Gryting, lærstuga	OP	Sør-Fron	216 000
Hjåen	OP	Østre Toten	172 000
Vedum Nidstuga Nord	OP	Øyer	129 500
Djorstuga	ST	Molde	200 000
Fogdegårdsstuen - Tak Drengstua	ST	Molhus	119 000
Smia Kirkef. Fillosten	ST	Molhus	182 000
Fogdegårdsstuen, Stubburet utvendig	ST	Molhus	111 500
Samlet tilskott 2007 - 2010			3 888 500

RESULTATER

Verdiskaping - miljømessig, sosialt, kulturelt, økonomisk

Miljømessig

Økt andel vandring som ferie- og fritidsform er et viktig bærekraftbidrag. Lite utslipp, støyfritt, lite slitasje på natur, kortreiste tjenester og stor folkehelseeffekt. Samtidig bidrar arbeidet med Pilegrimsleden til ivaretagelse av bl.a. viktige elementer i kulturlandskapet og skjøtsel og formidling av kulturminner.

Sosialt

Arbeidet med, bruken av og oppmerksomheten omkring Pilegrimsleden lokalt og regionalt fører til økt forankring, stolthet, fellesskapsfølelse og tilhørighet. Den lokale bruken av leden har økt betydelig. Det er stor sosial verdi i aktiviteten i ulike lag og foreninger. Pilegrimsleden er også representert på mange fronter i de nye digitale, sosiale nettverkene. De regionale pilegrimssentrene har allerede i første driftsår blitt sosiale møtesteder.

Kulturelt

Økt kunnskap om historien og kulturminnene, nasjonalt, regionalt og lokalt. Det er registrert en økning i lokale kulturarrangement og -aktiviteter knyttet til Pilegrimsleden.

Her er et utvalg:

- Olsok på Stiklestad
- Olavsfestdagene i Trondheim
- Kristin på Husaby
- Pilegrimsdager på Dovrefjell
- Tylldalsspelet
- Middelalderfestivalen i Hamar
- Olsok i Hamardomen
- Oslo middelalderfestival
- Årlige arrangement langs Østerdalsleden i Rendalen

Økonomisk

Vårt klare inntrykk er at arbeidet med Pilegrimsleden har lagt grunnlaget for betydelige muligheter for næringsutvikling. Den økte vekten på markedsføring, både nasjonalt og internasjonalt, den siste del av prosjektperioden har vist så tydelige tegn på økt interesse for både individuelle aktiviteter og gruppevandring, samt pakketurer, at potensialet for videreutvikling og etablering av nye bærekraftige næringsvirksomheter er stort. Som eksempel kan nevnes at det i Oppland er registrert 27 nye overnattingssteder langs leden i prosjektperioden.

Det antas at utviklingsmulighetene vil være størst innenfor reiselivsrelaterte områder, som f.eks.:

Turoperatører, overnatting, mat/ servering, proviantering, bagasje-transport, guiding. Samtidig vil økt vandring føre til positive virkninger også for produsenter av merkeutstyr, utforming og trykking av info- og guidemateriell, salg av sports- og turutstyr, velværetilbud, m.m.

Det økte antallet vandrere vil også representere et marked for flere nye salgsprodukter relatert til Pilegrimsleden og pilegrimsvandring, herunder også litteratur, fotografi og film, o.l.

Alt dette forutsetter at det etableres varige ordninger, på alle forvaltningsnivå, for drift og skjøtsel av vandretraséen, sammen med et samordnet virkemiddelapparat for nødvendig videreutvikling av markedsføring, informasjon og tjenestetilbud langs Pilegrimsleden.

NØKKELTALL MERKINGS-, SKJØTSELS- OG INFOTILTAK 2007 - 2010

	Tilbak	Søknader	Tilsgitt	Utbetalt	Merke- vinnemønter	Rest. Fylkene	Rest. Tilbakeført
Innrapporterte tiltaksbudsjett	3 600 000						
Vurdert kommunal egeninnsats	1 000 000						
Vurdert dugnadsinnsats	1 400 000						
45 av 47 kommuner		2 550 000	1 800 000	1 090 000	520 000	240 000	50 000
Felleskostnader		335 000	335 000				
SUM	6 000 000	2 885 000	2 135 000	1 090 000	520 000	240 000	50 000

Samlete tilsagn om støtte til merkings-, skjøtseles- og infotiltak langs leia i prosjektperioden på kr. 2 235 000 har utløst tiltak til en antatt samlet verdi på i størrelsesorden kr. 6 mill.

NØKKELTALL OVERNATTINGSSTEDER 2007 - 2010

	2007-2010 Samlet budsjett for perioden	2007-2010 Samlet for perioden	2007-2010 Samlet for perioden	2007-2010 Samlet for perioden	2007-2010 Samlet for perioden	2007-2010 Samlet for perioden	2007-2010 Samlet for perioden
Nord-Trøndelag	601 750	160 500	139 000	139 000	-	-	110 000
Sør-Trøndelag	2 372 750	584 170	340 000	286 929	28 000	25 071	407 500
Oppland	9 471 500	388 500	240 000	240 000	-	-	1 788 000
Hedmark	2 054 000	330 400	213 000	105 000	-	-	100 000
Akershus	820 000	-	-	-	-	-	140 000
SUM	15 220 000	1 453 570	834 000	670 929	28 000	25 071	2 438 000

OVERNATTINGSSTEDER

Samlet tiltaksbudsjett kr. 15 220 000

Samlet direkte finansiering fra Pilotprosjekt Pilegrimsleden kr. 834 000

Samlet direkte finansiering fra fylkeskommunene (sær Oppland) kr. 1 000 000

Samlet finansieringsbidrag fra Kulturminnefondet kr. 4 454 000

Rest IT budsjett, Privat og annen finansiering kr. 10 756 000

Samlete tilsagn om støtte på kr. 834 000 til 37 overnattingssteder langs leia i prosjektperioden har utløst tiltak til en antatt samlet verdi på mer enn kr. 15 mill.

NØKKELTALL VANDRING OG AKTIVITET

Eks. 1:

OVERNATTINGER LANGS GUDBRANDSDALSLEDEN

Tellinger på 15 utvalgte steder

	2009	2010
Oppland	12	907
Sør-Trøndelag	3	216
Sum	15	1123

Øking 2009 - 2010:

35 %

Eks. 2:

Overslag antall lokale vandrere og deltakere i ulike arrangement og aktiviteter knyttet til Pilegrimsleden i 2010:

- Oppland	6 000
- Trøndelag	4 000
- Hedmark	1 000

Det er til alle disse tallene knyttet usik-kerhet hvorvidt all aktivitet er registrert. Riktig tall er nok høyere en det angitte, men oversikten antyder allikevel en størrelsesorden som viser en betydelig aktivitet langs ledene.

NØKKELTALL TILSKOTT FRA KULTURMINNEFONDET

Se tabell lenger foran

Pilegrimsleden – Olavsvegene til Trondheim

MARKEDSFØRINGSTILTAK - RESULTATER I 2010 (Utdrag)

- 4 presseturer for tyske og spanske journalistgrupper, juni – september 2010
- Besøk fra spansk pilegrimsforening (ACASAN), som planlegger tur langs Pilegrimsleden i 2011 for 200-300 medlemmer!
- Nord Deutsche Rundfunk (NDR) filmet langs leden og sender program i 2 deler på riksdekkende tysk TV 2. juledag 2010 og 09.01.2011.
- Tyske praktbokforfattere, Renate og Helfried Weyer, vandret og fotograferte langs leden i 2010. Ny bok for det tyske markedet kom i november 2010.
- Italienske Rai Radio vandret hele strekningen Oslo-Trondheim i juni-juli 2010 og sendte daglige sendinger hjem til sine lyttere.
- Radio Gente Viajera – Spanias mest populære reiseprogram hadde Pilegrimsleden i Norge som tema i program der El Mundo - journalisten Javier Mozarra ble intervjuet. Jf pressetur 10.-11. 07.10
- Pilegrimsprest Bernd Lohse i Hamburg vandret i 2010 for 4. år på rad med en gruppe på 15 tyske pilegrimer fra Budsjord i Dovre til Trondheim (han hadde 200 søkere til denne vandringen!)
- 3-siders oppslag i den tyske storavisa Die Zeit. Innovasjon Norge vurderer markedsverdien til ca. kr. 800 000!
- 3-siders oppslag i det tyske mediemagasinet "HörZu".
- 2 siders oppslag i det tyske mediemagasinet "Funk Uhr".
- Oppslag i Tysklands største søndagsavis "BILD am Sonntag".
- Artikkel, etter pressevisitt fra journalist, i den spanske storavisa El Mundo.
- Div. artikler i nettaviser og blogger i særlig Tyskland og Spania
- Utendørs fotoutstilling langs Pilegrimsleden, Lian, Trondheim. Naturfotograf Lars Andreas Dybvik tolket sine inntrykk langs leia gjennom Bymarka.

Innovasjon Norge vurderer resultatene av den internasjonale markedsføringen til å representere en reklameverdi på i størrelsesorden kr. 10 mill.!

Konsekvenser for kulturminner og kulturarven

Pilotprosjekt Pilegrimsleden, bl.a. gjennom utviklingen av det meget innholdsrike nettstedet www.pilegrim.info, har i stor grad bidratt til å øke tilgangen på informasjon omkring Olavsarven og pilegrimshistorien i Norge, Norden og Europa. Denne portalen er under konstant videre-utvikling både form- og innholdsmessig. Prosjektet har med dette, også sammen med opprettelse av en egen Facebook-gruppe, bidratt til at Pilegrimsleden, som et konkret, levende og immaterielt kulturminne, nå formidles mer tilgjengelig for stadig flere mennesker.

Et viktig bidrag er også formidling av 276 (p.t.) kulturminner langs Pilegrimsleden på Vandringsplanleggeren på hjemmesida. Hvert kulturminne framstår som et klikkbart ikon på vandrekartene, som inngang til korte presentasjoner i tekst og bilder, og med videre lenker til dypere informasjon der dette er tilgjengelig og relevant.

Den enkelte kommunene har også kommet i gang med etablering av info-tavler på stedet ved flere av disse kulturminnene.

15 av kommunene har med støtte fra Pilotprosjektet utarbeidet egne brosjyrer for Pilegrimsleden, der presentasjon av de viktigste kulturminnene er en viktig del av innholdet.

Kulturminnefondet:

Kfr. pkt 1c vedrørende samlet støtte til tiltak relatert til Pilegrimsleden. Vår erfaring er at det ligger et stort potensial i bedre tilpassing og samordningen av virkemiddelapparatet for småskala kulturminnebaserte næringstiltak. Vi har mange positive eksempler på god veiledning fra kulturminnefondets medarbeidere omkring enkelttiltak.

Logoen viser vei.

Foto: Knut Lillealtnen

HVA HAR VI LÆRT?

Analyser og hovedpoeng

Pilotprosjekt Pilegrimsleden har bygget videre på arbeidet som var gjort med pilegrimsleden helt siden midten av 1990-tallet. Dette var et meget gunstig utgangspunkt og et grunnlag som var avgjørende for resultatene som er oppnådd i prosjektperioden. At pilegrimsleden var et etablert begrep muliggjorde at prosjektet har kommet så langt det har i arbeidet med den brede verdiskapingen som programmet har hatt som siktemål; kulturell, miljømessig, sosial og økonomisk. En viktig lærdom er at å arbeide med prosjekt som dette krever tid før det kan gi gode resultat, og for et prosjekt som pilegrimsleden mye lenger tid enn de fire årene Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet har vart.

Supplerende stikkord:

Bredt eierskap, allsidig faglighet, viktigheten av å være sentral pådriver og koordinerende organ.

Viktig med forankring og ansvar på alle forvaltningsnivå og samarbeid med private aktører og frivilligheten. Forening av "veien" og "idéen", basert på idéens historiske trosfundament og åpenhet for en videreutvikling av et utvidet verdsett som grunnlag for vandring inn i framtida. Viktigheten av langsiktighet og kontinuitet.

Vi registrerte underveis at det parallelle prosjektet "På livets vei" (KKD) omhandlet "Pilegrimsmotivet" i videre forstand, og at det dermed, i større grad enn pilotprosjektet, også befattet seg med "idéen".

Suksesshistorier

Etablert et godt samarbeid med og bidratt til forankring på alle forvaltningsnivå og samarbeid med private aktører og frivilligheten. Den statlige satsning på feltet, i tillegg til Verdiskapningsprogrammet, har bidratt til fylkeskommunenes prioriteringer i saken. Å være en del av en større satsning (VSP) har gitt stor inspirasjon i det daglige arbeidet med å bidra til videreutvikling, forvaltning og formidling av en viktig del av vår materielle og immaterielle kulturarv. Den kompetanse som er bygget opp og entusiasmen som er kommet til uttrykk har vært betydelige plussfaktorer i arbeidet.

Vi har samlet sett bidratt til å gjøre Pilegrimsleden og pilegrimsvandring godt synlig i mediebildet, både nasjonalt og internasjonalt. Nettstedet www.pilegrim.info er utviklet til den viktigste nettportalen på pilegrimsfeltet i Norden. "Vandringsplanleggeren" er et vellykket redskap, på 4 språk, for planlegging av vandring for både enkeltpersoner, små og store grupper.

Det er registrert klar øking i antallet vandrere, overnattingssteder/ -døgn.

Flaskehalsar og særlige utfordringer

Virkemiddelapparatet må bedre tilpasses særegenhetene langs Pilegrimsleden.

For mange kommuner henger etter i å se verdien lokalt.

Det er behov for sikring av traséen's samlede kontinuitet ved å gi Pilegrimsleden en eller annen form for nasjonal status og/eller etablere f.eks. rikspolitiske retningslinjer, som pålegger fylkeskommuner og kommuner å innlemme og sikre Pilegrimsleden i sine arealplaner og bestemmelser. Dette vil samtidig sikre avklarte forhold til den enkelte grunneier.

Det er fortsatt for få åpne kirker langs Pilegrimsleden.

ANBEFALINGER

Anbefalinger til aktuelle målgrupper

- Fylkeskommuner og kommuner bør utarbeide egne strategi- og handlingsplaner for pilegrimsleden i sitt område, for å sikre kontinuitet og tilstrekkelig kvalitet i arbeidet og for å være i forkant av utviklingen

- Den Norske Kirke bør tydeliggjøre seg som aktør og bruker av Pilegrimsleden. Pilegrimsarbeid bør reflekteres inn i de kirkelige planer og budsjetter.

- Ulike lag og foreninger med pilegrimsleden og pilegrimsvandring som hovedformål bør, for å styrke frivillighetens rolle og innflytelse, samle seg organisatorisk under en nasjonal overbygning, f.eks. ved at Pilegrimsfellesskapet St. Olav omorganiseres.

- Opprettholde hovedmålet:

Flere ut på vandring!

- Sørgje for fortsatt synleggjøring!
- Avklare og utnytte potensialet som ligger i statusen som Europeisk kulturvei.

Anbefalinger til kulturminnemyndighetene

- Åpne mer for likebehandling av formålene vern og bruk. Se bl.a. vår høringsuttalelse til Kulturminnefondet, juni 2009:

"Kommentar ifm § 9 Vilkår og rammer for tilskudd:

Ved tilføring av ekstraordinære programmidler fra regjeringen, som skal forvaltes av Norsk Kulturminnefond, skal det om nødvendig utarbeides supplerende forskrifter for å sikre at midlene anvendes i tråd med programmets formål.

Det vises bl.a. til MD's program "Verdiskaping på kulturminneområdet" der Kulturminnefondets håndtering av tiltak etter dagens forskrifter i flere tilfeller ikke støtter opp om verdiskapingmomentet."

- Sikre bedre økonomisk støtte til formidling av kulturminnene langs leden
- At kulturminnefondet fortsetter konstruktiv, løsningsorientert veiledning i enkeltprosjekter

VEIEN VIDERE

Forankring i strategidokumenter, planer osv

Kultur- og kirkeminister Trond Giske nedsatte i august 2009 en tverrdepartemental gruppe som har hatt som oppdrag å utarbeide en strategi- og handlingsplan for den statlige pilegrimssatsingen. Vi har fått forståelsen av at dette dokumentet er ferdig utarbeidet, men at det ikke p.t. er politisk behandlet. Det forventes at planen sendes ut på høring i nær framtid. Trond Giske ga i sin tale 03.08.09 klare signaler om at det skal etableres et Nasjonalt Pilegrimssenter. Dette ble ikke en del av regjeringens forslag til Statsbudsjett for 2011. Imidlertid er det her satt av en egen post på Riksantikvarens budsjett, som legger føringer for prioritering av Pilegrimsleden. Som følge av dette har RA tatt initiativ til å få etablert et styre for et midlertidig nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim i 2011.

I den samlede prosessen har Pilotprosjektet bidratt med flere innspill, bl.a.:

- Høringsuttalelse til utredningen "På livets vei", april 2009
- Deltakelse i møte i tverrdepartemental gruppe september 2009
- Brev til KD(hovedbidrag fra PP) fra 5 fylkeskommuner, sendt 17.08.10
- Brev til Pilotprosjektets eiere 07.10.10
- Notat om organisering av nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim
- Notat om arbeidsfordeling - nasjonalt - regionalt - lokalt

Vi viser også til arbeidet i forum for de 5 regionale pilegrimssentrene, som har vært under etablering i 2010.

Pilegrimsleden for liten og stor. På veg langs Såsegga, Nordleden i Henning, Steinkjer

Foto: Knut Lillealtern

Organisering og opplegg for en videreføring

Punktene 5a. og 5b. er behandlet samlet under 5a. ovenfor.

Til slutt; en fortsatt pilegrims-satsning kan bygge på:

- Enighet om og stolthet i forhold til at saken er viktig
- Bred faglig tilnærming som omfatter og synliggjør kultur, kirke, natur, folkehelse, reiseliv og historie
- En organisering bygget på bredt eierskap
- Samhandling mellom stat, fylkeskommuner, kommuner, kirke, kultur-, kulturminne- og naturforvaltning, reiseliv og frivillighet
- Et sterkt sentralledd for koordinering
- En virksomhet som forplikter samarbeidspartnere
- Videreutvikle følgene av at St. Olavsvegene har fått status som Europeisk kulturvei
- En nasjonal organisasjon bør utvides til å omfatte pilegrimsvirksomheten i hele landet

EN VANDRER LANGS PILEGRIMSLEDEN
eller
EN PILEGRIMSVANDRER LANGS LEDEN

PILEGRIMSLEDEN - TRÅDEN SOM
BINDER EPOKER OG KULTURMINNER
SAMMEN

Glade vandrere fra 6 nasjoner framme ved målet etter 6 dager langs Østerdalsleden juli 2010

Foto: Knut Lillealtn

Vedlegg:

(kfr. www.ra.no)

**- Rapport i hht handlingsplan for
Pilotprosjekt Pilegrimsleden**

m/vedlegg:

- Finansiering og disponeringer
2007 - 2010
- Budsjettkontroll 2010
- Statistikk tilskott til
kommunene 2007 - 2010
- Statistikk tilskott til
overnattingssteder 2007 - 2010
- Statistikk tilskott fra
Kulturminnefondet 2007 - 2010
- Aktiviteter langs
Østerdalsleden 2010
- Pilegrimsleden Oppland 2010
- Statusrapport ST NT 2010
- Div. statistikk
www.pilegrim.info

Bakgrunnen for Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet er Regjeringens ønske om å satse på utvikling av lokalsamfunn og næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer.

Verdiskapingsprogrammet har hatt tre hovedmål:

- Bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner
- Ta bedre vare på kulturarven.
- Utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs.

De elleve prosjektene som ble plukket ut er forskjellige når det gjelder både organisering og innhold. Pilotprosjektene ble valgt for å framskaffe gode eksempler på hvordan kulturminner og kulturmiljøer kan bidra til sosial, kulturell og økonomisk utvikling.

Verdiskapingsprogrammet avsluttes i 2010. Alle pilotprosjekter lager sine egne sluttrapporter. Riksantikvaren vil avgi sin rapport til Miljøverndepartementet i mars 2011.